SETA PERSPEKTİF

SAYI: 209
AĞUSTOS 2018

Türkiye-IKBY İlişkilerinin Geleceği: Geçmişin Gölgesinde Geleceği İnşa Etmek

EMRAH KEKİLLİ

- **25 Eylül 2017'de yapılan referandumun Türkiye-IKBY ilişkilerine etkisi ne olmuştur?**
- **Referandum sonrası Kuzey Irak ve Irak'ta siyasi dengeler nasıl şekillenmiştir?**
- **Türkiye-IKBY ilişkilerinin geleceğini hangi parametreler belirleyecektir?**

GİRİŞ

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 25 Eylül 2017'de gerçekleştirdiği referandumun ardından Irak, Kuzey Irak ve Türkiye'de ciddi dönüşümler yaşandığı gibi Ortadoğu bölgesi de yeni bir döneme girmiştir. Özellikle 12 Mayıs 2018'de gerçekleştirilen seçimlerle Irak'ta yeni bir siyasi tablo oluşmuş, Kuzey Irak'ın geleneksel aktörleri olan Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) güçlerini koruyarak Bağdat'taki hükümet kurma ve karar alma süreçlerinde etkili olacaklarını ortaya koymuştur. IKBY referandum öncesinde dillendirdiği bağımsızlık taleplerinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını görmüş ve faturasını ağır ödemiş, bir taraftan Irak'taki etkinliğini artırırken diğer taraftan Türkiye başta olmak üzere bölgesel aktörlerle ilişkilerini düzelterek geliştirme arayışı içine girmiştir. ABD-İran rekabetinin etkisi daha çok hissedilmeye başlarken her iki ülke de Bağdat ve Erbil'deki hesaplarını gözden geçirerek müttefiklerini takviye etme, askeri ve siyasi varlıklarını artırma arayışları içindedir. Bu nedenle Türkiye'nin Bağdat ve Erbil'le ilişkilerini değişen bütün parametreleri de dikkate alarak okuduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Yerel, bölgesel ve küresel dönüşümler dikkate alındığında Ankara-Erbil ilişkilerinin mevcut koşullar çerçevesinde yeniden şekilleneceğini öngörmek hiç zor değildir. Geçmişe dönmek uluslararası ilişkilerin doğası gereği mümkün olmamakla birlikte iki taraf arasındaki ilişkiler ve ortak gelecek karşılıklı çıkarlar temelinde ve koşullar çerçevesinde yeniden inşa edilecektir. Türkiye referandum sürecinde IKBY aleyhine net tavır almış, sonrasında da mesafeli davranmıştır. Ancak IKBY Başkanı Neçirvan Barzani'nin Cumhurbaşkanlığı törenlerine katılmak üzere Ankara'ya davet edilmesi ikili ilişkilerdeki kriz alanlarının giderilerek ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi yönünde ciddi beklentiler doğurmuştur. Zira IKBY yöneticileri Türkiye dışında hemen hemen bütün ilgili ve etkili aktörlerle irtibata geçmiş ve konumlarını normalleştirmek istemiştir. Bu bağlamda IKBY'nin yeni başkanı Neçirvan Barzani referandum sonrasında çok sayıda siyasetçiyle görüşmelerde bulunmuştur. Fransa Devlet Başkanı Emanuel Macron ile Paris'te ve Almanya Başbakanı

EMRAH KEKİLLİ
2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde doktora çalışmasını sürdürmektedir. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli 2013 itibarıyla bu ülkede faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015'te Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Çalışmalarını Libya üzerinde yoğunlaştıran Kekilli, Libya tarihi, Libya siyaseti, Libya'da din ve siyaset, güvenlik sektörü ve radikal gruplar üzerine çalışmaktadır. Ayrıca Irak tarihi, Irak siyaseti, Irak'ta din ve siyaset, güvenlik sektörü, radikal gruplar hakkında araştırmalar yapmaktadır.

Angela Merkel ile Berlin'de görüşen Barzani, İngiltere Başbakanı Theresa May ve ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ile de telefonla görüşmelerde bulunmuştur. Barzani ayrıca Moskova'da Putin tarafından da kabul edilmiştir. Referandum konusunda en az Türkiye kadar sert bir tavır takınan Tahran'da Ruhani tarafından misafir edilmiş ve üst düzey çok ciddi temaslarda bulunmuştur. Bunun yanında Erbil-Bağdat hattındaki gerginlik ise uzun süre devam etmiş ve doğrudan üst düzey temas olmamıştır. Bütün ilgili aktörlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışan IKBY, Türkiye ile ilişkilerini de normalleştirmek istemektedir. Bölgede ve Irak'ta değişen dinamikleri Türkiye'nin yakından takip ettiği dikkate alındığında Ankara-Erbil ilişkilerinin de gözden geçirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

REFERANDUM VE BOZULAN İLİŞKİLER

Mesut Barzani liderliğinde IKBY'nin 25 Eylül'de illegal bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmesi, bu referanduma güçlü şekilde tepki koyan Bağdat, Ankara ve Tahran ile Erbil'in ilişkilerini gerdi. Referandum sonucunda istediğini elde edemeyen IKBY referandum nedeniyle ciddi bir fatura ödedi. Irak Başbakanı Haydar İbadi'nin talimatıyla 16 Ekim sabahı harekete geçen Irak ordusu, Haşdi Şabi unsurları ve Özel Kuvvetler Kerkük'e girdi, müteakiben IKBY'nin kontrolündeki tartışmalı bölgelerin çoğu Bağdat yönetimine geçti. Kuzey Irak'taki hava sahası Irak Merkezi Hükümeti'nin talebi üzerine kapatıldı, Kuzey Irak halkı aylarca Bağdat üzerinden ya da kara yoluyla dışarı çıkabildi. IKBY'nin petrol çıkarma ve satması büyük oranda Bağdat'ın kontrolüne geçti, sınır kapılarındaki kontrolü de zarar gördü. Daha kısa bir ifadeyle Erbil'in 2003'ten bu yana kendisi için inşa ettiği egemenlik alanı büyük oranda geriledi ve daraldı.

Referandumun aleyhinde net tavır olan Ankara, Erbil yönetimine karşı Bağdat ve Tahran ile birlikte hareket etti. Referandum sonrasında Irak'a ilişkin Bağdat dışında hiçbir makamı muhatap kabul etmeyen Türkiye, Irak Merkezi Hükümeti'nin talepleri doğrultusunda hava sahasının kapatılmasından tartışmalı bölgelere ve Irak güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonlara kadar birçok noktada Bağdat'ın yanında durdu. Zira Erbil'in bağımsızlık referandumuna –Kerkük başta olmak üzere– "tartışmalı bölgeler"i dahil etmesi Türkiye'yi özellikle rahatsız etmişti. Türkiye, IKBY'nin önce ABD işgalinin yarattığı konjonktürü ardından da DEAŞ'ın varlığı ve Irak ordusunun çökmesiyle oluşan güç boşluğunu fırsata çevirerek adım adım Kerkük'ü kontrol etmesine her aşamada karşı çıktı. Bu nedenle referandumu müteakip süreçte tartışmalı bölgelerin Bağdat'ın kontrolüne geçmesine olumlu yaklaştı. Erbil yönetimiyle temaslarını azalttı ve Ankara-Erbil hattında üst düzey temasları sona erdirdi. Ancak IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani'nin Cumhurbaşkanlığı Göreve Başlama Töreni'ne çağrılması Ankara-Erbil ilişkilerinin geleceğini yeniden gündeme taşıdı.

REFERANDUM SONRASI KUZEY IRAK

İllegal referandum sonrasında KDP'nin büyük oranda güç kaybettiği, Kerkük'ün Bağdat'ın kontrolüne geçmesi nedeniyle KYB'nin ağır fatura ödeyeceği yönündeki yorumların aksine 12 Mayıs'ta gerçekleştirilen Irak genel seçimleri IKBY siyasetinde ciddi bir dönüşüm olmadığını ortaya koymuştur. Referandum sonrasında Mesut Barzani geri plana çekilmiş, başkanın yetkilerinin IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani, yardımcısı Kubat Talabani ve IKBY Parlamentosu arasında paylaşıldığı yeni bir döneme girilmiştir. Mesut Barzani başkanlıktan çekilmesini taktik bir adım ve Peşmerge'nin Irak güvenlik güçlerine karşı mücadelesini komuta etme şeklinde gerekçelendirmiştir. Ancak bu durum Mesut Barzani'nin başarısızlığı kabul etmesi şeklinde de yorumlanmıştır. Fakat Irak'ta gerçekleştirilen parlamento seçimleri KDP ve KYB gibi geleneksel aktörlerin gücünü koruduğunu, Irak Merkezi Hükümeti'yle birlikte hareket etme eğiliminde olduğunu ve Bağdat'ta hükümet kurma süreçlerinde vazgeçilemez aktörlere dönüştüğünü göstermiştir.

Aşağıda ifade edileceği üzere Ankara, Irak politikalarında Bağdat ile ilişkilerini dikkate almak zorunda olduğu gibi Bağdat da Erbil'le ilişkilerini göz önünde bulundurmak zorundadır. Yani Irak'ta bütün tarafların önem kazandığı yeni bir denklem ortaya çıkmıştır. KDP'nin

Bağdat'taki hükümet kurma süreçlerindeki pozisyonu Irak siyasetinin önemli parametrelerden biri olacaktır. Bundan dolayı da Bağdat'taki bütün taraflar KDP-KYB ittifakını kendi tarafına çekmek isteyecektir. Hal böyle olunca Irak'taki aktörlerin müttefiki olan bölgesel ve küresel aktörler de KDP-KYB ittifakının kendi müttefiklerinin yanında yer almaları için çabalayacaktır. Bu durumda Ankara'nın Erbil'le geliştireceği ilişkinin niteliği Irak siyaseti açısından daha da önem kazanacaktır.

Irak siyaseti yapısal dönüşüm geçirmese de siyasetin yapısal sorununa dönüşen ekonomik kriz derinleşerek siyaseti sıkıştırmaya devam etmiştir. IKBY'nin özellikle petrol gelirlerini kaybetmesi, Türkiye ile ticari ilişkilerinin zayıflaması ve Bağdat'ın bütçeden Erbil'in payını ödememesi IKBY'yi içinden çıkılmaz bir ekonomik krizin içine sürüklemiştir. IKBY'nin 17 milyar dolardan fazla borçlandığı ve birçok petrol şirketinin batmaya sürüklenmesinin ekonomik sürecin sorumlusu olduğu kaydedilmektedir. Memur maaşlarının üçte birinin kırk günde bir güçlükle ödenebildiği, yabancı yatırım ve taahhüt işlerinin durma noktasında geldiği, serbest piyasanın neredeyse hiç olmadığı bir ekonomik durgunluk ise halkı boğmaktadır. Bu ekonomik darboğaz ve referandum sonrasında Türkiye'nin mesafeli siyaseti nedeniyle IKBY yeni ekonomik ortaklar aramaya başlamıştır. Bunun bir yansıması olarak son zamanlarda İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) IKBY'deki ekonomik faaliyetlerini artırmaya başlamıştır.

Türkiye'nin IKBY ile ilişkilerinin bozulmasından kaynaklanan boşluğu doldurmak isteyen çok sayıda bölgesel aktör Kuzey Irak'taki faaliyetlerini artırmıştır. Tahran referandum sürecinde IKBY'ye karşı sert pozisyon almasına rağmen referandum sonrasında Kerkük, Erbil ve Duhok'taki varlığını artırma yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle Haşdi Şabi içerisindeki etkinliği üzerinden Kerkük ve Sincar gibi bölgelerde kendisini hissettirirken Erbil'de ekonomik alanda faaliyetlerini artırma yönünde adımlar atmakta, bunun yanı sıra Kuzey Irak genelinde sağlık, eğitim ve kültür gibi pek çok alanda varlık göstermektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük konsolosluğunu Erbil'de inşa etmek üzere harekete geçtiği, DEAŞ terör örgütüyle mücadele için kurduğu askeri üslerini büyüttüğü yönünde haberler basına yansımıştır. ABD'nin bir taraftan İran'ın Bağdat'ta ve Kuzey Irak'ta artan varlığını dengelemek istediği diğer taraftan da Kuzey Irak'tan Suriye'nin kuzeyindeki PYD'ye olan desteğinin altyapısını kuvvetlendirmek istediği, böylece her iki ülkedeki varlığını güçlendirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

TÜRKİYE-IKBY İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Türkiye'nin IKBY ile ilişkilerinin şekillenmesinde kısa ve orta vadede Bağdat'ın pozisyonu önemli bir parametre olacaktır. Ankara-Bağdat arasında birçok nedenle yer yer gerilen ilişkiler IKBY referandumuna karşı takınılan ortak tavırla oldukça iyi bir düzeye ulaşmış, Ankara'nın Bağdat'taki diplomatik temaslarını artırmasıyla da ivme kazanmıştır. Ankara-Bağdat arasında terörle mücadele, Irak'ın yeniden inşası, su sorununa ilişkin ortak projeler üretilmesi ve Irak'ta aşırıcılıkla mücadele gibi önemli noktalarda karşılıklı iş birliği imkanları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bağdat Sincar'da terörle mücadelede Ankara'nın çekinceleri konusunda hassasiyet gösterdiğine dair işaretler vermiştir. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki PKK kamplarına karşı operasyonlarında Ankara'nın yanında yer aldığı mesajları yayımlamıştır. Türkiye, Irak'ın yeniden inşası için 5 milyar dolarlık kredi kolaylığı sağlamayı taahhüt etmiş, su konusunda ortak projelerin üretilmesi için karşılıklı heyetler gidip gelmeye başlamıştır. Bunun yanında aşırıcılıkla mücadele, iç göçmenlerin sorunlarının çözülmesi vb. alanlarda ortak çalışma imkanları gündeme alınmaya başlanmıştır. Ankara kısa ve orta vadede Erbil ile ilişkilerini şekillendirirken Bağdat'ın hassasiyetlerini daha çok dikkate alacaktır. Ancak ifade edildiği üzere Kürt siyasi partileri Bağdat'ta önemli aktörlere dönüştüğünden Bağdat da Erbil'in tavrını göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergileyecektir. Ankara'nın Erbil ile iyi ilişkiler geliştirmesi Bağdat'la ilişkilerinde de elini güçlendirecektir.

Ankara ilişkilerin normalleşerek gelişmesi için Erbil yönetiminden bazı alanlarda adım atmasını beklemektedir. Türkiye'nin önemli ulusal güvenlik konularının başında gelen PKK terör örgütüne karşı Sincar

ve Kandil başta olmak üzere Kuzey Irak'ın tamamında yürütülecek mücadelede IKBY'den net tavır ve destek görmek istemektedir. Türkiye, PKK'nın Kuzey Irak'taki partisinin seçimlere girip giremeyeceğini dikkatli şekilde takip ederek muhtemel gelişmelere karşı tavrını da Erbil'in samimiyetinin göstergesi olarak yorumlayacaktır. IKBY tarafından PKK'nın kendileri açısından da öncelikli tehdit olduğu yönünde açıklamalar yapılsa da terör örgütüne karşı net adımların atılmaması Ankara'da soru işaretlerine neden olmaktadır. IKBY, PKK ile mücadeledeki bu isteksizliğini üzerindeki kamuoyu baskısıyla izah etmektedir. Ayrıca Ankara'nın Erbil'deki Türkmenlerin durumunun iyileştirilmesi ve Kerkük'e özel statü verilmesi yönünde beklentileri de bulunmaktadır. Buna binaen IKBY güç kaybettikçe ortaya çıkan boşluğu KYB gibi İran tesirinin fazla olduğu ya da PKK gibi Türkiye'ye düşman unsurların doldurduğu dikkate alınarak politika geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin kaygılarını ancak sahadaki etkinlik ve belirleyicilik giderebilir.

IKBY –özellikle KDP– Türkiye'yi önemli bir aktör olarak görmekte ve ilişkilerini düzeltmek istemektedir. Çünkü Tahran'ın Bağdat, KYB ve Goran gibi aktörlerle güçlü ilişkileri ve Haşdi Şabi üzerindeki etkisi KDP'nin İran'a şüpheyle yaklaşmasına neden olmaktadır. Öte yandan ABD'nin bütün imkanlarına rağmen işgalci ve dışarıdan bir güç olması tek başına yaslanabileceği bir aktör olmadığını göstermektedir. Türkiye ile uzun bir kara sınırının bulunması, Türkiye'nin şeffaf ve net pozisyon alan bir ülke olması ve Ankara'ya dostluğun ciddi kazanımlarının tecrübe edilmesi Türkiye'yi KDP için daha güvenilir bir ortak kılmaktadır. IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani'nin sorumluluk üstlenen bir siyasetçi olarak halkın ve iş dünyasının taleplerine karşılık vermek zorunda kalması da kendisini Türkiye'ye yakın durmaya itmektedir. Bu nedenle gerek referandum sırasında gerekse sonrasında oldukça yapıcı bir pozisyon almış ve Türkiye yanlısı bir söylem benimsemiştir. Neçirvan Barzani'nin bu pozisyonu ikili ilişkilerin gelişmesine önemli katkı sunma potansiyelini barındırmaktadır. Ancak Neçirvan Barzani'nin bölgenin önemli aktörü olan Türkiye ile ilişkileri tek başına şekillendirmesi de Kuzey Irak siyasetinin doğası dikkate alındığında mümkün değildir. Bu nedenle Neçirvan Barzani'nin Türkiye'ye yönelik attığı adımların bir yönüyle Barzani ailesi ve KDP tarafından da sahiplenilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Türkiye-IKBY ilişkilerinin yeni ulusal ve bölgesel şartlar çerçevesinde gözden geçirilerek yeniden değerlendireceğini öngörülebilir. Çünkü Bağdat başta olmak üzere konunun bütün tarafları Erbil'le ilişkilerini yeniden gözden geçirmekte ve yeni şartlara uygun bir şekilde fiili adımlar atmaktadır. Irak gerçekliği ve dengelerin karmaşıklığı dikkate alındığında Ankara için Erbil ya da Bağdat'tan birinin diğerine tercih edilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Zira bir taraftan Kuzey Irak'taki aktörler yeni dönemde Irak siyasetinin önemli aktörlerine dönüşmüş ve bu bağlamda Bağdat-Erbil hattındaki heyetler sürekli mekik dokumaktadır. Diğer taraftan da ABD ve İran IKBY ile ilişkilerini geliştirme ve varlıklarını artırma arayışındadır. Ayrıca Erbil yönetimi de dünya başkentlerinde en üst düzeyde ağırlanmaktadır.

Ankara'nın halihazırda ve gelecekte Irak Merkezi Hükümeti'ni tek muhatap kabul ettiği doğrudur. Bunun yanında Erbil ile ilişkilerinin niteliği, Bağdat ile ilişkileri ve Bağdat'taki etkisi de önemli birer parametredir. Diğer bir ifadeyle orta ve uzun vadede Ankara-Erbil ilişkilerini iki tarafın talep ve çekinceleri şekillendirecektir. Ancak İran ve ABD'nin Irak ve Kuzey Irak politikaları, kendi aralarındaki rekabetin varacağı nokta, PKK'nın atacağı adımlar ve bu terör örgütünün Kuzey Irak'taki varlığının niteliği de Türkiye'nin yeni dönemde IKBY'ye yönelik genel dış politika stratejisi üzerinde etkili olacaktır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington D.C. 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Cairo
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985